

YEDİ TAVIR HAKKINDA YAZILMIŞ BİR RİSALE TERCÜMESİ: *TERCÜME-İ RİSÂLE-İ ETVÂR-I SEB'Â*

AN INTERPRETATION OF PAMPHLET ON SEVEN ATTITUDE
TERCUME-I RISALE-I ETVAR-I SEBA

Leyla ALPTEKİN SARIOĞLU*

Öz

Çalışmamızın konusu XV. asrın tasavvuf büyüklerinden ve edebî şahsiyetlerinden biri olan Halvetî şeyhi Cemâl-i Halvetî'nin (öl. 899/1493) henüz ele geçmemiş iki eserinden tercüme edildiği kanaatinde olduğumuz *Tercüme-i Risâle-i Etvâr-ı Seb'â* adlı mensur eserdir. Risale, Arapça “yedi tavır” demek olan ve nefsin yedi derecesine göre değişen hâlleri ifade etmek için de kullanılan *etvâr-ı seb'â* hakkındadır.

Tercüme-i Risâle-i Etvâr-ı Seb'â, on iki tavır ve altı makama ayrılmıştır. Risalede on iki tavırda edilmesi gereken zikirler ve bu zikirlerde kurtulunan nefis mertebeleri ele alınmıştır. On iki tavırdan oluşan bu seyr ü sülûk neticesinde insân-ı kâmil olmaya doğru bir gidiş vardır. Bunun yanı sıra risalede altı cihete göre ayrılan makamlara; nefis ve akıl, gönül ve ruh makamlarına da değinilmiş, konular ayet ve hadislerle desteklenerek anlatılmıştır.

Allah'a ulaşmak isteyen kişi Allah'a yakınlığı ve kavuşmayı düşünen bir kul olmalı, bunun için kâmil bir müridin terbiyesi altına girmeli ve nefisine savaş açmalıdır. Bu yolda sâlik, on iki ismin tavırlarından faydalanmalıdır. Risalede altı cihete göre altı makam ve bu makamların ehilleri sıralanır, fark makamı zikredilir. Sonrasında ise Allah'a ulaşmanın yollarının çokluğundan bahsedilmiştir.

Çalışmada *Tercüme-i Risâle-i Etvâr-ı Seb'â*'nın konusu ayrıntılarıyla anlatılmış, inceleme sonunda ise risalenin çeviriyazıya aktarılmış hâli sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Seyr ü Sülûk, Etvâr-ı Seb'â, Cemâl-i Halvetî, Tercüme-i Risâle-i Etvâr-ı Seb'â

Abstract

This paper introduces *Tercüme-i Risale-i Etvâr-ı Seb'â* to the literature by discussing its topics in detail and providing the full transcription of the original text in Latin alphabet. *Tercüme-i Risale-i Etvâr-ı Seb'â* is a pamphlet written by Cemal-i Halveti (899/1493), one of the most prominent dervishes in XVth century. As indicated by the title itself, it is about variable states associated with seven stations of the soul (nefs).

The pamphlet consists of parts on six stations of the soul and twelve variable states associated with those stations. Specifically, it specifies the dhikr necessary to be completed in each one of twelve variable states to overcome impurities of the soul and discusses the stations of the soul needed to be passed to attain the status of being a complete person (insan-ı kamil). The pamphlet also covers such topics as stations

* Yrd. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul / Türkiye, leylaalptekin@gmail.com

that change depending on the six directions, soul (nefs), intellect (akl) aql, hearth (gonul) and spirit (ruh), providing references from Qur'an and hadiths to justify the points being made regarding these topics.

According to the pamphlet, a person or a seeker willing to reach Allah should contemplate about Allah constantly and progress through hard work under the supervision of a qualified spiritual guide. The seeker also should benefit from the variable states of twelve names. The pamphlet elaborates on stations that change depending on the six directions, the masters associated with those stations and the station of difference. Then, it talks about the multitude of paths going to Allah.

In this study, topics covered in Tercüme-i Risale-i Etvar-ı Seb'a are explained in detail; and the full transcription of the original text in Latin alphabet is presented at the end.

Keywords: Mysticism, Seyr ü Süluk, Etvar-ı Seb'a, Cemal-i Halveti, Tercüme-i Risale-i Etvar-ı Seb'a

Giriş

Mutasavvıfların, sâlikin manevî yolculuğundaki nefis mertebelerini ve bu yolculuktaki ihtiyaçlarını açıklamak üzere yazdıkları etvâr-ı seb'a türünden eserler, tasavvuf kaynakları içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Tasavvuf ehli kimseler bu konu üzerine pek çok risale kaleme almışlardır.¹ Özellikle Halvetî şairlerin büyük bir kısmı eserlerini, etvâr-ı seb'ayı anlatmak için yazmışlardır.²

Bu Halvetî şairlerden birisi de XV. asrın mutasavvıflarından Cemâl-i Halvetî (ö. 899/1493)'dir. Cemâl-i Halvetî'nin tasavvufî mesnevileri üzerine yaptığımız doktora çalışmamız³, şairin Milli Kütüphane'de, Yz A 3264 numaralı yazma mecmuada kayıtlı altı adet mesnevisi üzerine olup adı geçen mecmua içerisindeki son eser, *Risâle-i Eṭvâr-ı Seb'a* adlı 19 yapraktan oluşan, 816 beyitlik bir mesnevidir.

Kütüphane kaydında ve mecmuanın girişinde Cemâl-i Halvetî'ye ait olarak gösterilen bu mesnevi, Halvetî üzerine araştırma yapan isimler tarafından da ona ait olarak anılmıştır.⁴ Doktora çalışmamız ilerledikçe adı geçen mesnevinin başka bir Halvetî şeyhine ait olduğu Ali Öztürk'ün çalışmasından tespit edilmiş, Öztürk, bu eserin, Halvetî'nin şeyhi Pir Muhammed

¹ Ramazan Muslu, "Halvetiyye'de "Atvâr-ı Seb'a" Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâli'nin Atvâr-ı Seb'a Risâlesi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S 18, (2007), s. 43; İbrahim Işıtan, "Halvetiyye Geleneğine ve Bir Halvetiyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâli Efendi'ye Göre Sülûkün Yedi Evresi (Atvâr-ı Seb'a)", *Hikmet Yurdu*, C 4, S 7, (2011), s. 90-91.

² Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, s. 203.

³ Leylâ Alptekin Sarioğlu, *Cemâl-i Halvetî'nin Tasavvufî Mesnevileri (Metin-İnceleme)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.

⁴ Muharrem Çakmak, *Cemâl Halvetî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Düşüncesi ve Cemâliyye Kolu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1999, s. 73; Müjgân Cunbur, "Çelebi Halife Cemâl-i Halvetî Hayatı ve Eserleri", *Aksaray ve Cemalettin Aksarayî Sempozyumu*, Yayına haz. Ruhi Özkanlı, Aksaray Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 79-89.

Bahâeddin Erzincânî'nin *Maḳâmâtü'l-Ârifîn* ve *Ma'ârifü's-Sâlikîn* adlı eseri ile benzerliğini ortaya koymuştur.⁵

İki eseri karşılaştırdığımızda biz de Cemâl-i Halvetî'nin sayılan ve ele aldığımız mecmuada onun eseri olarak kaydedilen bu mesnevinin, şeyhi Pîr Muhammed Bahâeddin Erzincânî'nin *Maḳâmâtü'l-Ârifîn* ve *Ma'ârifü's-Sâlikîn* adlı eserinin bir nüshası olduğuna kanaat getirdik.⁶ Müstensih veya Cemâl-i Halvetî'nin, Erzincânî'nin adının ve eserin yazım tarihinin de bulunduğu bazı beyitleri çıkarması, mesnevinin Cemâl-i Halvetî'ye ait olduğunu düşündürmüştür. Bu sebeple adı geçen mecmuanın 140b-158b yaprakları arasında yer alan bu mesnevi, doktora çalışmamızın dışında tutulmuştur.

Bu araştırmalarımız esnasında bir de adı geçen mesnevinin tercümesi olarak kaydedilmiş bir risaleye rastladık. İşte makalemize konu olan *Tercüme-i Risâle-i Etvâr-ı Seb'a* yukarıda adı geçen mesnevinin mensur tercümesi adıyla kaydedilmiş, Milli Kütüphane'de Yz A 1053/1 numarada yer alan 7 yapraklık kısa bir risaledir. Nüsha, Cemâl-i Halvetî'ye ait olarak görünmekle beraber, nüshanın telif veya istinsah tarihi ve müstensihinin adı kaydedilmemiştir.

Müjgan Cunbur ve Mehmed Serhan Tayşi, risalede tercüme edilen eserin Cemâl-i Halvetî'ye ait olduğunu söylemişlerdir.⁷ Ancak Cunbur, bu risale için “Bu tercüme 12 tavır, 6 makama ayrılmış olup aslından değişiktir.” diyerek risalenin, Halvetî'nin yukarıda anılan eserinden farklı bir eserin tercümesi olabileceğine dikkat çekmiştir.⁸ Cunbur'un söylediği gibi mesnevinin tertibinde bu şekilde bir ayırım söz konusu değildir. Tercümenin tasnifindeki bu tertip, bize tercüme edilen eserin başka bir eser olduğunu düşündürmektedir.

Tercüme edilen risalenin aidiyeti bahsinde bir başka görüş de Muharrem Çakmak'tan gelmiştir. Çakmak, risalenin Niyâzî-i Mısırfî'ye ait olduğunu belirterek farklı bir görüş sunmuştur.⁹ Çakmak, risale hakkında bir de makale yayımlamıştır.¹⁰ Gerçekten de Milli Kütüphane Yazmalar A 1053/2 kayıtlı mecmuanın ikinci risalesi olan ve mecmuanın (9b-18b) varakları arasında bulunan eser¹¹, Erzincânî'nin risalesinden farklı bir risaledir. Çalışmamıza konu olan tercüme, Çakmak'ın

⁵ Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, s. 71.

⁶ *Makâmâtü'l-Ârifîn* ve *Ma'ârifü's-Sâlikîn* adlı eser, hem yayımlanmış hem de eser üzerine bir Yüksek Lisans çalışması yapılmıştır. Bk. Pîr Muhammed Erzincânî, *Makâmâtü'l-Ârifîn* ve *Ma'ârifü's-Sâlikîn*, haz. Necdet Okumuş, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992; Zaur Şükürova, *XV. Asır Mutasavvıf Şairlerinden Bahâüddin Erzincânî ve Makâmâtü'l-Ârifîn* ve *Ma'ârifü's-Sâlikîn* Adlı Eseri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2004.

⁷ Mehmed Serhan Tayşi, “Çelebi Halife”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 103, (Ağustos 1996), s. 131-164; Müjgan Cunbur, “Çelebi Halife Cemâl-i Halvetî Hayatı ve Eserleri”, s. 79-89.

⁸ Müjgan Cunbur, agm.

⁹ Muharrem Çakmak, *Cemâl Halvetî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Düşüncesi ve Cemâliyye Kolu*, 1999.

¹⁰ Muharrem Çakmak, “Niyâzî-i Mısırfî'nin “Etvâr-ı Seb'a” Adlı Risâlesi'nde Seyr ü Sülûk'un Evrelerinde Görülen Rüyâ/Vâkıât”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/5, (Winter 2016), s. 137-158.

¹¹ Niyâzî-i Mısırfî Mehmed b. Ali Malatî, *Risâle-i Etvâr-ı Seb'a*, Milli Kütüphane, Yz A 1053/2, 8b-17b.

bahsettiği risalenin hemen önüde, Milli Kütüphane Yazmalar A 1053/1’de yer almaktadır. Bizim ele aldığımız tercümeden daha detaylı ve farklı bilgiler içeren Niyâzî-i Mısrî’ye ait etvâr-ı seb‘a risalesi ele aldığımız tercümeyle konu olan bir eser görünümünde değildir. Mısrî’nin risalesi ele aldığımız tercümeden çok daha ayrıntılı ve farklı bilgiler ihtiva etmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla makalemizin konusu olan tercümeyle konu olan eser, ne Pîr Muhammed Bahâeddin Erzincânî’nin *Maḳāmâtü’l-‘Ārifîn ve Ma‘ārifü’s-Sālikîn* adlı mesnevisi ne de Niyâzî-i Mısrî’nin *Eṭvâr-ı Seb‘a* adlı risalesidir.

Tüm bu bilgilerin yanında risalenin mütercimi, tercümesinin girişinde eserin Şeyh Mehmed Cemâleddin’e yani Cemâl-i Halvetî’ye ait olduğunu açıkça kaydetmiştir. Mütercim bu kısımda Cemâl-i Halvetî’nin tavırlar ve makamlar hakkında yazdığı iki risaleden özet yaparak bu tercümeyle oluşturduğunu söylemektedir. Belki de Cemâl-i Halvetî bizim henüz bilmediğimiz mensur ve bu tercümeyle benzer başka iki risale yazmıştır. Kısacası bizim kanaatimiz, tercüme edilen eserlerin, Cemâl-i Halvetî’ye ait olduğu yönündedir. Ancak bu eserlerden biri, Halvetî adına kaydedilmiş, aslı Erzincânî’ye ait olan eser değil bugün gün yüzüne çıkmamış başka bir eser olmalıdır.

Eserin İncelenmesi

Tercüme-i Risâle-i Eṭvâr-ı Seb‘a’nın dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Meseleler sohbet havasında ve samimî bir dille yazılmıştır. Çalışmamızda Arapça yedi tavır demek olan ve nefsin yedi derecesine göre değişen hâlleri ifade etmek için de kullanılan etvâr-ı seb‘a¹² hakkında yazılmış bir risale olan *Tercüme-i Risâle-i Eṭvâr-ı Seb‘a*’nın konusu ayrıntılarıyla anlatılmış, çalışmanın sonunda ise risalenin çeviriyazıya aktarılmış hâli sunulmuştur.

Risale on iki tavır ve altı makama ayrılmıştır. On iki tavırda sırasıyla edilmesi gereken zikirler ve bu zikirlerde kurtulunan nefis mertebeleri anlatılmıştır. On iki tavırdan oluşan bu seyr ü sülûk neticesinde insân-ı kâmil olmaya doğru bir gidiş vardır. Bunun yanı sıra risalede altı cihete göre ayrılan makamlara; nefis ve akıl, gönül ve ruh makamlarına da değinilmiş, konular ayet ve hadislerle desteklenerek anlatılmıştır.

Allah’a kavuşmak isteyen kimse Allah’a yakınlığı ve kavuşmayı düşünen bir kul olmalı, bunun için kâmil bir müşdidin terbiyesi altına girmeli ve nefisine savaş açmalıdır. Bu yolda sâlik, on iki ismin tavırlarından faydalanmalıdır. Burada on iki tavır hakkında bilgi verilmiştir. Ardından altı cihete göre altı makam ve bu makamların ehilleri sıralanır. Bundan sonra fark makamı zikir edilir. Sonrasında ise Allah’a ulaşmanın yollarının çokluğundan bahsedilmiştir.

Risale besmele ile başlamaktadır. Allah’a hamd ve Hz. Muhammed’e salât ve selâmın ardından, Seyyid Mehmed Cemâleddin’in sülûk tavırları hakkında ve bazı makamları açıklayan

¹² Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 5. baskı, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 198.

iki risale yazdığından ve yazılan bu tercümenin bu iki risaleden yapılmış bir özet olduğundan bahsedilir.

Ardından Allah'a ulaşmak isteyen kula seslenen yazar, yüce Allah'ın yüce kitabında "Va'büd rabbeke ĥattâ ye'tiyeke'l yakînu"¹³ buyurulduğunu ve bu mübarek ayetin belirttiği gibi, Allah'a yakınlığı ve kavuşmayı düşünerek kulluk etmenin gerekli olduğunun altını çizer.

Ardından şüphesiz, benzersiz ve eşsiz olan Yüce Allah'ın mübarek yakınlığına kolay bir yol ile kulluk etmeyi dileyen insanın, bir kâmil mürşidin elini tutup, emrine uyup ve yasakladıklarından kaçınarak, ruhun askerlerini toplayıp nefsinden vücut kalesini almak için sırat-ı müstakim üzere Peygamber Efendimiz "Çad reca'nâ mine'l-cihâdi'l-aşğari ile'l-cihâdi'l-ekberi"¹⁴ ibaresine uygun olarak büyük bir savaş etmeye niyetlenmesi gerektiği ifade edilir.

Yazar, bu şartlar ile on iki ismin tavırlarından faydalanarak, bu tavırların sıfatlarının parlaklıklarını tek tek müşahede edip elini tuttuğun azizin fikirlerini ve tesellisini alarak seyr ü sülûk etmek gerektiğini tavsiye eder ve tavırları anlatmaya başlar.

Birinci tavırda sâlik, kâmil mürşidden nefes ile "lâ ilâhe ila'llâh" diyerek seyr ü sülûkunda, emmâre nefsinin sıfatlarını müşahedeye başlar. Mesela yılan, kurt, köpek ve bunların benzerlerini; hırs, haset, gazap, şehvet, kin ve kibirden geçene kadar, yaramaz canavar gibi görür. Bunlardan ne zaman geçerse, bu yaramaz canavarlar sıfatından nefes, hangi sıfat ile önüne gelir ise "lâ ilâhe illa'llâh" kılıcı ile onu katleder. Bu şerefli ismin nuru mavidir.

Mavi nura gark olduktan sonra bu menzilden geçerek ikinci tavıra gelir. Bu tavırda, kâmil mürşidden nefes alıp "yâ Allah" ismini söyleyerek seyr ü sülûkunda, levvâme nefsinin sıfatlarını müşahedeye başlar. Mesela at, koyun, deve ve bunların benzeri hayvanları, dünya zevklerinden ve hurafelerden geçene kadar görür. Ne zaman bunlardan geçse, bu hayvanlar sıfatından nefes, hangi sıfat ile önüne gelir ise "yâ Allah" sözü ile onun rızası üzerine verdirir. Bu şerefli ismin nuru kızıldır. O nura gark olup bu menzilden geçer.

Üçüncü tavırda sâlik, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp "yâ Hû" ismini demeye, seyr ü sülûk ederek mülhimesinin sıfatlarını müşahede etmeye başlar. Mesela gerek mümin gerek kâfir; gerek âlim gerek câhil; gerek sahîh gerek fâsık; gerek tam gerek eksik olsun, bunların hiçbirini ayırt etmeden, hepsini insan olarak görür. Bunları, hayır ve şerrin, yüce Allah'tan başkasından bilmekten, ondan başkasından rızıkını beklemekten, bela ve kazaya razı olmamaktan geçene dek görür. Bunlardan geçtiği vakit, bu cins insan sıfatından nefes hangisi ile önüne gelir ise "yâ Hû" sözü ile kendine bend edip bu şerefli ismin nuruna başlar. O nura gark olup bu menzilden geçer.

Dördüncü tavırda sâlik, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp "yâ Hak" ismini söyleyerek seyr ü sülûkunda mutmainne nefsinin sıfatını müşahedeye başlar. Mesela mümin ola kâfir olmaya;

¹³ "Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et." (Hicr 15/99). *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, haz. Prof. Dr. Hayrettin Karaman vd., 11. baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2015, s. 266.

¹⁴ Hadis: "Küçük cihattan büyük cihada döndük". Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 584.

âlim ola câhil olmaya; salîh olan fâsık olmaya; her unsur yerinde tam olan eksik olmaya. Bunların emsali insanın rütbesini, keşif ve keramet ızdırabından, riyaset davasından tasarruf perdesine geçene dek görür. Bunlardan geçtiği zaman, bu cins insan sıfatından nefsi, hangi sıfat ile önüne gelir ise “yâ Hak” mahabbetine başlar. Bu şerefli ismin nuru beyazdır. O nura gark olup menzilden geçer.

Beşinci tavırda sâlik, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp “yâ Hay” diyerek seyr ü sülûkunda, râziyye nefsinin sıfatlarını müşahedeye başlar. Mesela esmâ, yıldız, melek ve bunların benzeri yüce şeyler görür. Bunları, huri ve gilman arzusundan ve iki cihan mahabbetinden geçene kadar görür. Ne zaman bunlardan geçse, böyle ulvî şeyler sıfatında, nefsi hangi sıfat ile önüne gelir ise “yâ Hay” ışığı ile o menzilde bulunur. Bu şerefli ismin nuru sarıdır. O nura gark olup bu menzile geçer.

Altıncı tavırda sâlik, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp “yâ Kayyûm” ismini söyleyerek seyr ü sülûkunda marziyye nefsinin sıfatını müşahedeye başlar. Mesela arş ve kürsi, levh ve kalem gibi ulvî şeyler görür. Bunları da Yüce Allah’ın mahabbetinden başka her şeyi, yani mâsivâyı def edecek, mâsivâdan geçecek vakte dek görür. Böyle yücelik sıfatında nefis, hangi sıfat ile önüne gelir ise “yâ Kayyûm” himmeti ile o menzilde bulunur ve bu şerefli ismin nuru siyahtır. O nura gark olup bu menzilden geçer.

Yedinci tavırda sâlik, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp “yâ Kakhâr” ismini diyerek seyr ü sülûkunda sâfiye nefsinin sıfatlarını müşahedeye başlar. Mesela dolusuz, gökgürültüsüz ve şimşeksiz yağmuru can ve başından geçene dek görür. “Mütü kıble en temütü”¹⁵ mazharı olur. Bundan geçtiği vakit nefsi, rahmet sıfatıyla can ve gönülden meyleder. “Yâ Kakhâr” heybeti ile o menzilde bulunur. Bu şerefli ismin rengi yoktur. Onun renksizliği tüm renkleri yansıtır. Onda gark olup bu menzilden geçer.

Yazar burada okuyucuya seslenerek şunları söyler: Ey Hakk’a talip olan kimse, bu tavra kadar, mertebelerin kutbuna ulaşma ve menzilleri atarcasına geçmek, nefis terbiyesi iledir. Bundan öteye geçmek ise ruhun ışığı ile mümkün olur. Zira sülûk, ruhaniyenin mirâcıdır. Bunun başlangıcı, ruhaniyye mekânının atarcasına geçişidir, bu da nefis terbiyesi ile mümkün olur. Ruhaniyye zamanının atarcasına geçilmesi de ruhun ışığı iledir, bunu anla!

Sekizinci tavırda sâlik, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp “yâ Fettâh” ismini söyleyerek, seyr ü sülûkunda, ruh askerleri ile vücudunun kalesini nefis elinden alıp gönül tahtına sırrını verip “Men ‘arafe nefsehü fe-ğad ‘arafe Rabbehü”¹⁶ sözüne mazhar olarak tüm nefislerin menziline erişir.

Dokuzuncu tavırda ise, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp “yâ Vâhid” ismini diyerek seyr ü sülûkunda, aklını sırrına yakınlaştırıp “el ‘aklu nûrun fi’l-kalbi yefruku beyne’l-ğakki

¹⁵ Hadis: “Ölmeden önce ölünüz.” Age., s. 550.

¹⁶ Hadis: “Kendini bilen, kuşkusuz Rabbini de bilir.” Age., s. 492.

ve'l-bâhîlî" ¹⁷ sırrı zuhur edip Rabbanî sırrından ruhuna, akıl vasıtasıyla nüzul edip tüm akıl menzillerine erişir.

Sâlik onuncu tavırda, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp "yâ Ahad" ismini zikrederek seyr ü sülûkunda sırrının ravzasına kavuşup "Ra'eytü Rabb 'alâ sûreti şâbbın emredin" ¹⁸ zuhur edip Rahmânî ruh menziline erişir.

On birinci tavırda sâlik, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp "yâ Samed" ismini söyleyerek seyr ü sülûkunda kendisini ve on sekiz bin âlemi, sırrında mahveder. Yerde gökte, tüm mekânlarda her ne varsa baştanbaşa hepsi sır ile kaplanır ve artık onun kendi sırrından başka zerre kadar bir şey kalmayıp, "Men 'arafe nefsehü fe-ğad 'arafe Rabbhü" ¹⁹ ibaresinin sırrı ortaya çıkınca, bu menzilin sırrına erişir.

Sâlik on ikinci tavırda, seyr ü sülûkunda, kâmil mürşidden tekrar nefes alıp "Allah" ismini diyerek cem'ü'l-cem' âleminde, fark-ı sâniye âlemine red olunup celâl lafzına, sıfatları kendisinde toplayan zâtının ismi olduğu gibi, bu menzilde olan zât da Hak sırrını anlamak üzere vaktini ibadetle geçirir. Yaratılışından gelen Allah'a yönelik bir kıymıldanma ile vücudu âlemlere rahmet olan Hz. Peygamber'in izi üzere bulunarak taç ile hilafeti başına ve edep hilatını üzerine giyerek halkı Hakk'a davet etmeye Hak'tan memur olur ve hilafet menziline erişir.

Tavırların izahının ardından makamları anlatmaya başlayan yazar şunları söyler: Bundan sonra bazı makamları söyleyelim. Altı cihete göre, beşeriyet gereğince, ehil için altı yüce makam vardır.

İlk makam, irfan makamıdır. Farkdan farkdır. Ehlullahdan olanlar bu makama itibar ederler ve bu makam, altı cihetin soludur.

Risalede ikinci ve üçüncü makam hakkında bilgi verilmemiş, birinci makamdan dördüncü makama geçilmiştir. Buna göre dördüncü makam, üns makamıdır. Fark ile cem'in arasındadır. Ehlullahdan olanlar bu makama itibar ederler ve bu makam altı cihetin önüdür.

Beşinci makam, acz makamıdır. Farkdır. Ehlullahdan olanlar bu makama itibar ederler ve bu makamın ehli, irşad sahibi olur ve bu makam, altı cihetin önüdür.

Altıncı makam, hâl makamıdır. Cem'dir. Ehlullahdan olanlar bu makama itibar ederler. Onlar, bu makamda durmaz fakat burada veli olarak bulunurlar. Bu makam, altı cihetin üstüdür. Bu kemal dairesinin nişanını, manevî aynada bazen cem' âleminde on sekiz bin âlemi, kendi zâtını, kuvvet ve kudret elinde görürsün bazen fark âleminde kendi zâtını cem'den zayıf ve cümleye muhtaç görürsün. Burada bir misal vermek isteyen yazar şunları söyler: Eğer cümle bir noktadandır, fark ile cem' ne demektir dersin bundan bir misal verelim. Gül yaprağı, dalı

¹⁷ Hadis: "Akıl, kalpte hakla batılı ayıran bir nurdur." *Age.*, s. 22.

¹⁸ Hadisin tamamı şöyledir: *Ra'eytü rabbî fî-leyletî'l-mî'râcî alâ sûreti şâbbın emredin* "Rabbimi Mirâc gecesinde parlak bir genç kılığında gördüm." *Age.*, s. 581.

¹⁹ Bk. Dipnot 13.

ve dikenini bir köktendir. Ama gülünü alırlar, yaprağını, dalını ve dikenini almazlar. Zira güzellik güldedir. Eğer ârif isen bir gül biter irşad olursun ve eğer câhil isen âlemi gül ile güldürseler irşad olamazsın.

Yazar bu ifadelerin ardından irfan makamı, aşk makamı, harab makamı, üns makamı, acz makamı ve hâl makamının ehlinin nasıl olacağından bahseder. Buna göre irfanın ehli birkaç türdür. Hüsn-i hattı olana, yıldızların ilmini ve zâhir ilmini bilene marifet ehli derler, doğrudur. Yüce Allah'ı ilme'l-yakîn ile bilene de marifet ehli derler ve burada kastedilen Yüce Allah'ı bilendir.

İrfan ehli olandan başkasına irfan ehli denmez. Allah'ı bilip de irfan ehli olan zât, ben bildim, gördüm ve hakikatlere erdim, der. Bu irfan makamında benlik ve ikilik vardır. Zira bilmek için bir bilecek ve görmek için bir görecektir. Buna göre bir sen varsın, bir de Hak vardır. Ancak Allah birdir, ondan gayrı yoktur ve hakikat birdir. Hakikat denizinin ucu bucağı, öncesi ve sonrası yoktur. Şeriat tarikatla, tarikat marifetle ve marifet hakikatle tamamlanır. Ama hakikat bir şey ile tamamlanmaz. Olmak lazım gelse sülûkta sonuç olması gerekir ancak sülûkta nihayet yoktur. Onun için bu irfan makamına ehlullah itibar etmeyip ilişmez.

Yazar, aşk makamının ehli hakkında ise şu ifadeleri kullanır: Aşk ehli birkaç türdür. Bir kimse bir mahbûbu iştir, kalbi ona meyl eder, ona âşık derler ve biri de mahabbetten dolayı mahbûb yoluna gider, ona da âşık derler ve biri de mahbûbu görür, ona da âşık derler ve biri de mahbûba kavuşup onunla yoldaş olur, ona da âşık derler. Burada kastedilen, vuslatı bulan aşk ehlidir. Bundan başkasına aşk ehli denmez.

Sevgiliye kavuşan latif zât, dostun övgüsünü bilir ve dostunun zikir, fikir ve mahabbetinden başka bir şey bilmez olur ve sevgisini söylemekten âh u zâr edip gözünün yaşı Ceyhûn Nehri gibi akar. Öyle bir hâle gelir ki sağını ve solunu bilmez, sabahı ve akşamı fark etmez, adı sanı bilinmez, hayırı ve şerri seçmez, kimseden çekinmez ve kimseye niyaz etmez. Can ve başını dost için vermeye talip olur ve ehlullah, aşk makamına onun için itibar ederler, o makamda olurlar.

Harab makamının ehli de birkaç türdür. Bir kişiye çaresizlik fakrı gelir ve harab ehlinde olur ve biri şeytanî cezbeye gelir, harab ehlinde olur ve biri de Rahmanî cezbeye gelir, harab ehlinde olur ve birinin de Allah yakınlığı zevki kendisini alır. Fakr ihtiyar edip görünen vıranlığını kabul edip harab ehlinde olur. Burada kastedilen Allah'a yakınlık zevkini bulan harab ehlidir. Bundan başkasına harab ehli denmez. Allah'a yakınlık zevkiyle harab ehlinde olan kimse hor görülmeyle yücelik sayıp, derdi derman bilir, günah ve sevabı seçemez. Akıl tuzağına girmez, adı sanı bilinmez olur. Kendi varlığından geçer. Onun için bu harab makamına ehlullah itibar eder ve bu makamda olur.

Üns makamının ehillerine gelen yazar, üns ehlinin de birkaç türü olduğunu ifade eder. Biri rüya ile üns ehlinde olur, biri de keşif ve keramet ile üns ehlinde olur. Biri de Allah'tan haber alıp üns ehlinde olur. Biri de gece gündüz Hak meclisinde ibadet edip üns ehlinde olur. Burada

kastedilen her an Hak meclisinde olan ünsdür. Bundan başkasına üns ehli denmez. Her an Hak meclisinde olup üns ehli olan zât, daima mest ve hayran olur. Allah'tan gayrı her şeyden geçmiş olur. Korku ve niyaza gelmez, nazlı olur. Âşık iken maşûk olup Allah'ın sevgilisi olur. Bu üns makamına onun için ehlullah itibar eder ve bu makamda olur.

Acz makamının ehli için de birkaç türlü olduğunu ifade eden yazar ardından şunları söyler: Biri dünya tahsili için âciz olur ve biri de âhîret tahsili için âciz olur ve biri de sırlara vakıf olayım diye âciz olur ve biri de nefisini, saf nefis ve aklını, akl-ı küll ve kalbini, Allah'ın arşı yapıp ve böylece aslına kavuşup Hak ile toprak olur, âciz olur. Bizim bu makamda kastettiğimiz, nefisini Hakk'a kul etmiş ve aklını hikmete yormuş, Allah fikrinde koşmuş ve gönlünü Allah'tan gayrıdan almış ve ruhunu, on sekiz bin âleme sevgili etmiş olan acz ehlidir. Bundan başkasına acz ehli demeyiz. O, on sekiz bin âleme hakikî bir rehber olup âciz olan zât, gündüz oruçlu, gece ibadetle meşgul olur. Daima Allah'ı zikir eder, sadece Allah'tan çekinir ve ona niyaz eder. Yaratılanlara Allah'ın güzel tecellileri diyerek bakar, bela ve kazaya sabreder. Kimsenin ayıbına bakmaz. Onun için bu acz makamına ehlullah itibar eder ve bu makamda olur.

Ona göre hâl makamının ehli de bir türlü olur. Öyle olur ki beşeriyetin tümünden çıkar. Allah'la iki dünyayı birden kuşatır. Arştan daha yukarıdan ve gökteki burçlardan biri olan balıktan aşağı her ne var ise kuşatılır ve cümle yaratılmışların evvelinden evvelini ve âhirinden âhirini kuşatır yani altı cihet kalmaz. O anda “Ene'l-Hak!”²⁰ dese davasında sadıktır. Zira bunu söyleyen kendisi değil fakat bir an zevkidir. Bu rütbede durulmaz. Dururum diyen yalancıdır. Onun için ehlullah, bu hâl makamına itibar ederler.

Bundan sonra “fark makamını dahi zikir edelim” diyen yazar, on makamın nefsin ve on makamın aklın olduğunu ifade etmesinin ardından makamları şu şekilde sıralamıştır:

İlk makam, ömründe bir kere “Lâ İlâhe İlla'llâh Muhammeden Resûlü'llâh”²¹ demektir. İkinci makam, beş vakit namaz kılmak, üçüncü Ramazan ayında oruç tutmak, dördüncü verecek gücü var ise zekât vermek, beşinci malı var ise hacca varmaktır. Altıncı makam, yalan söylememektir. Yedinci gıybet etmemek, sekizinci iftira etmemek, dokuzuncu kimsenin ayıbını görmemek, onuncu nefsinden tamamen geçmek yani dünya lezzetinden geçip dünyayı terk edebilen olmaktır.

Yazar ardından akıl makamlarını da sıralamıştır:

İlk makam, Allah'ı bir bilmektir. İkinci makam, meleklerine inanmak, üçüncü kitaplarına inanmak, dördüncü peygamberlerine inanmak, beşinci ölmeye ve yeniden dirilmeye inanmak, altıncı hayır ve şerri yüce Allah'ın kudretinden bilmek, yedinci ibadeti Allah için etmek, sekizinci daima Allah'ı zikretmek, dokuzuncu uyumak, yemek ve içmek lezzetini Yüce Allah için terk

²⁰ “Ben Hakkım!” manasında Hallâc'a ait bir sözdür. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s. 123.

²¹ Bu söz “kelime-i tevhîd”dir. “Allah'tan başka ilâh yoktur; Hz. Muhammed onun elçisidir.” manasındadır. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, s. 408.

etmek, onuncu makam ise külli aklıdan geçmek, yani cehennem korkusu ve cennet zevkinden geçip âhireti terk eden olmaktır.

Gönül makamları ise şöyledir:

İlki, hâslar sohbetine hazır olmaktır. İkinci makam, aşkla mest olup baştan başa fark etmek, üçüncü Allah mahabbetinden gayrısını gönlünden tamamen çıkarmak, dördüncü ar ve namusundan geçmek, beşinci baş ve canından geçip Hak'tan dönmemek, altıncı hor görülmeği yücelik saymak, yedinci Allah için rahatı terk etmek, sekizinci tüm halktan uzak olmak, dokuzuncu her an Allah rızasını gözetmek ve onuncu makam, cümle varlığı terk edip yok olmaktır.

Ruh makamları şöyle sıralanmıştır:

İlk makam, Hakk'a kavuşan olmaktır. İkinci makam, Hak ile toprak olmak, üçüncü Allah'tan ilhamın gelmesi²², beşinci Allah'tan konuşmak, altıncı Allah'a halife olmak, yedinci Hakk'ın sevgilisi olmak, sekizinci Allah'ın lutfu ile ona ulaşan kişi olmak, dokuzuncu her kişiyi Hakk'a kavuşturmak ve onuncu makam, külli candan geçmektir, yani zamansız ve mekânsız olup kendinden gayrı kalmamaktır.

Bu bilgilerin ardından, Allah'a ulaşmak isteyen ve mutlak olanın yönlerini anlamaya istekli olan kimseye seslenilerek, sülûkta Allah'a ulaşmanın yollarının pek çok olduğu söylenir.

Yazar en sonunda risale hakkında bilgi vererek bu risalenin, esmâ ile seyr ü sülûk hakkında olduğunu, risalenin, yalnız Allah'a yakın olma yolunu göstermekle kalmayıp bu yoldaki aşamaları, yani esmânın nurlarını bildirdiğini ve her nefsin üstün sıfatlarının ortaya çıkışını ortaya koyduğunu da ifade etmiştir. Yazar, son olarak “şanı yüce olan Allah, hemen yardımını yollayıp cümleye Allah'ın yolunu kolay kılsın” diyerek dua eder.

Netice olarak verdiğimiz bilgileri toplarsak şunları söylememiz gerekmektedir:

1. Araştırmacıların bugüne dek Cemâl-i Halvetî'nin olarak andığı *Risâle-i Eṭvâr-ı Seb'a*, Halvetî'nin de şeyhi olan Pîr Muhammed Bahâeddin Erzincânî'nin *Maḳâmâtü'l-Ârifîn* ve *Ma'ârifü's-Sâlikîn* adlı eseridir.

2. Kaynaklardaki bilgiler ve yazımıza konu olan risalenin girişinden anladığımız kadarıyla Halvetî, bu konuda iki eser yazmıştır. Ancak bu eserler henüz ortaya çıkmamıştır.

3. *Tercüme-i Risâle-i Eṭvâr-ı Seb'a* ise Halvetî'nin ele geçmeyen iki eserinin özeti mahiyetinde bir eserdir.

4. Odukça sade bir dile sahip olan risale, etvar-ı seb'a hakkında özet bilgi veren önemli bir risaledir.

²² Dördüncü makam metinde yer almamaktadır.

METİN
(TERCÜME-İ RİSÂLE-İ ETVÂR-I SEB'A)

1b

Bismi'llâhi'r-raḥmani'r-raḥîm elḥamdü'llâhi Rabbü'l-'âlemîn veş-şalati ve's-selâmu 'ala seyyidinâ Muḥammed ve âlihi ve şaḥbihi ecma'în. Ammâ ba'du kuṭbü'l-'ârifîn ğavşü'l-vâşilîn 'azîz mürşidümüz Seyyid Meḥmed Cemâleddîn ḳaddesena'llâhu bi sırrıhi'l-mu'în ḫazretleri tertîb-i etvâr-ı sülûk ve ba'zı maḳâmâtı mübîn iki risâle tesvîd buyurup etvâr-ı seb'a her birinde mezkûr bulunduğundan zabtı âsân ve nef'i 'âmm olsun içün mükerrerlerini ḫazfla ihtizâr ve ikisi bir risâle olmak üzere kendi 'ibâresinüñ telḫîş ü tebyîzine ictisâr olındı. Ey tâlib-i Ḥaḳ Allâhu zü'l-celâl naşş-ı kerîminde ve Furḳân-ı 'azîminde ve “*Va'büd rabbeke ḫattâ ye'tiyeke'l yakînu*”²³ buyurur. Bu âyet-i kerimesinüñ mışdâḳı üzere ḳurb-ı vişâl-i Ḥaḳ bilerek ḳulluḳ itmek gerekdür ve bî-şübhe vü [bî-]naẓîr ü bî-mişâl olan Ḥaḳ Sübhânehu ve Te'âlâ'nuñ ḳurb-ı aḳdesine âsân-ı tarîḳ ile ḳulluğı dilerseñ bir mürşid-i kâmilüñ elin tıttup emrine imtişâl ve nehyinden ictinâb iderek cünd-i rûḫı cem' idüp nefsinden ḳal'a-i vücüdını almak içün şırâṭ-ı müstakîm üzere *Kemâ ḳâle en nebıyyu 'aleyhis-selâm “Ḳad reca'nâ mine'l-cihâdi'l-aşğari ile'l-cihâdi'l-ekberi*” mışdâḳınca cihâd-ı ekber itmege 'azm-i râh idesin. Bu şürûṭ ile ki on iki esmânuñ etvârı üzere nef' idüp birer birer envâr-ı şıfâtını müşâhede²⁴ **(2a)** idüp elin tıttıduñ 'azîzden ta'bîr ve tesellümesin alaraḳ seyr ü sülûk idesin. Evvelki tavırda mürşid-i kâmil nefis ile “*lâ ilâhe illa'llâh*” diyerek sâlik seyr ü sülûkında nefis-i emmâresinüñ şıfâtlarını müşâhedeye başlar. Meşelâ yılân ve ḳurd ve kelb ve bunlaruñ emşâli yaramaz cānavâr görür. Şol vaḳte dek görür ki ḫırş u ḫased u ğazab u şehvet ve kîn ü kibrden geçer. Ḳaçan ki bunlardan geçse bu yaramaz cānavârlar şıfâtından nefis ḳanğı şıfât ile öñine gelür ise seyf-i “*lâ ilâhe illa'llâh*” ile anı ḳatlı idüp bu ism-i şerîfüñ nûrı ki mâ'idür; mâ'î nûra ğarḳ olup bu menzilden 'ubür idüp ikinci tavırda mürşid-i kâmilden nefes olup ism-i “*yâ Allâh*” diyerek ...²⁵ seyr ü sülûkında nefis-i levvâmesinüñ şıfâtlaruñ müşâhedeye başlar. Meşelâ at ve ḳoyun ve deve ve bunlaruñ emşâli mûnis ḫayvânlar görür. Şol vaḳte dek görür ki 'imâret ve şöhetden ve bid'atdan geçe. Ḳaçan ki bunlardan geçse bu ḫayvânlar şıfâtından nefis ḳanğı şıfât ile öñüne gelürse ḳût-ı “*yâ Allâh*” ile anı rızâsı üzere berkidüp bu ism-i şerîfüñ nûrı ki kızıldur. Ol nûra ğarḳ olup bu menzilden 'ubür ider. Üçüncü tavırda mürşid-i kâmilden tekrâr nefes alup ism-i “*yâ Hü*” diyerek sâlik ve seyr ü sülûk iderek mülhimesinüñ **(2b)** şıfâtlarını müşâhedeye başlar. Meşelâ gerek mü'min ve gerek kâfir gerek 'âlim gerek câhil gerek şaliḫ gerek fâşık gerek 'uzvı tām gerekse nâḳış olsun bunlaruñ emşâli insân görür. Şol vaḳte dek görür ki Ḥaḳ Sübhânehu ve Te'âlâ'nuñ ğayrıdan rızḳını ummadan ve

²³ Metinde geçen ayet ve hadis iktibaslarının inceleme kısmında mealleri verildiğinden burada bir kez daha açıklama yoluna gidilmemiştir.

²⁴ Kelime diğeri sayfa başında tekrarlanmıştır.

²⁵ Metin tahrib olduğundan bu kısım okunamamıştır.

hayr u şerri Allāhu Te‘ālā’nuñ ğayrıdan bilmeden geçe ve belā vü kazāya rāzi olmamadan geçe. Kaçan ki bunlardan giçse bu cins insān şifātından nefis kañğı ile öñüne gelür ise ‘ağd-i “yā Hū” ile kendüye bend idüp bu²⁶ ism-i şerīfūñ nūrı ki yeşildür. Ol nūra ğarç olup bu menzilden ‘ubūr ider. Dördinci tavırda mürşid-i kāmilinden tekrār nefes alup ism-i “yā Haḫḫ” diyerek sālik seyr ü sülūkında nefs-i muḫma’innesinūñ şifātını müşāhedeye başlar. Meşelā mü’mīn ola kāfir olmaya ‘ālim ola cāhil olmaya şālih ola fāsıḫ olmaya her ‘unşür yirinde tām ola nāḫış olmaya. Bunlaruñ emşāli insānuñ zübdesin görür. Şol vaḫte dek görür ki keşf ü kerāmet dağdağasından ve riyāset da‘vāsından ve taşarruf ḫicābına geçe. Kaçan ki bunlardan geçse bu cins insān şifātından nefsi kañğı şifāt ile öñüne gelür ise maḫabbet-i “yā Haḫḫ” ile dostlaşup bu ism-i şerīfūñ nūrı ki beyāzdu. Ol nūra ğarç olup bu menzilden ‘ubūr ider. Bişinci tavırda mürşid-i kāmilden tekrār nefes alup “yā Hayy” diyerek sālik seyr ü sülūkında nefs-i rāzıyyesinūñ şifātlarını müşāhedeye başlar. Meşelā esmā vü necm ve mülk **(3a)** ü melek ve bunlaruñ emşāli ‘ulvī şeyler görür. Şol vaḫte dek görür ki ḫūr u ğılmān ārzūsından ve dü-cihān maḫabbetinden geçe. Kaçan ki bunlardan geçse böyle ‘ulvī şeyler şifātında nefsi kañğı şifāt ile öñüne gelür ise pertev-i “yā Hayy” ile o menzilde bulunup bu ism-i şerīfūñ nūrı ki şarıdır. Ol nūra ğarç olup bu menzilden ‘ubūr ider. Altıncı tavırda mürşid-i kāmilden tekrār nefes alup ism-i “yā Ḳayyūm” diyerek sālik seyr ü sülūkında marzıyyesinūñ şifātını müşāhedeye başlar. Meşelā ‘arş u kürsī ve levḫ ü kalem ve mülk-i mağrīb ve bunlaruñ emşāli ešrāf ‘ulvī şeyler görür. Şol vaḫte dek görür ki Allāh Te‘ālā’nuñ maḫabbetinden ğayrı küll-i māsivāyī def‘ ide kaçan ki māsivādan geçe böyle ‘ulvī şifātında nefis kañğı şifāt ile öñüne gelür ise himmet-i “yā Ḳayyūm” ile o menzilde bulunup bu ism-i şerīfūñ nūrı ki siyāhdur ol nūra ğarç olup bu menzilden ‘ubūr ider. Yidinci tavırda mürşid-i kāmilden tekrār nefes alup ism-i “yā Ḳahhār” diyerek sālik seyr ü sülūkında şāfiyesinūñ şifātlarını müşāhedeye başlar. Meşelā ḫolusuz ve berḫsüz ve şimşeksüz yağmur görür. Şol vaḫte dek görür ki cān u başından geçüp “Mütū ḫable en temütū” maḫarı ola. Kaçan ki bundan geçse böyle raḫmet şifātıyla nefsi öñüne gelür heybet-i “yā Ḳahhār” ile o menzilde bulunup bu ism-i **(3b)** şerīfūñ nūrı ki bī-rengdür. Anda ğarç olup bu menzilden ‘ubūr ider. Ey ḫālib-i Haḫ bu tavra dek ḫaḫ‘-ı merātib ve ḫayy-ı menāzil terbiyye-i nefis iledür. Bundan öte pertev-i rūḫ iledür. Zīrā sülūk mi‘rāc-ı rūḫāniyyedür. İbtidāsı ḫayy-ı mekān-ı rūḫāniyyedür ki terbiyye-i nefis iledür. Ol ki ḫayy-ı zamān-ı rūḫāniyyedür pertev-i rūḫ iledür fefhem?. Sekizinci tavırda mürşid-i kāmilden tekrār nefes alup ism-i “yā Fettāh” diyerek sālik seyr ü sülūkında cünd-i rūḫ ile ḫal‘a-i vücūdını nefis elinden alup taḫt-ı dile sırrını cülūs itdürüp “Men ‘arafe nefsehū fe-ḫad ‘arafe Rabbehū” maḫarı olup nefsi küll menziline irişür. Toḫuzuncı tavırda mürşid-i kāmilden tekrār nefes alup ism-i “yā Vāḫid” diyerek sālik seyr ü sülūkında sırrına ‘aḫlını muḫarreb idüp “el ‘aḫlu nūrun fi’l-ḫalbi yefruḫa beyne’l-ḫaḫḫı ve’l-bāḫılı” sırr-ı zuhūr ve dem-ā-dem ilhām-ı Rabbānī sırrından rūḫına ‘aḫl vāsitasıyla nüzül

²⁶ Kelime metinde mükerrerdir.

idüp ‘aql-ı küll menziline irişür. Onıncı tavırda mürşid-i kāmilden tekrār nefes alup ism-i “*yā Aḥad*” diyerek sâlik seyr ü sülükında ravza-i sırrınıñ vaşlına irgürüp “*Ra’eytü Rabb ‘alā şüreti şābbın emredin*” sırrı zühür idüp rûḥ-ı Raḥmānî menziline irişür. On birinci tavırda mürşid-i kāmilden tekrār nefes alup ism-i “*yā Şamed*” diyerek sâlik seyr ü sülükında kendisini ve on sekiz biñ ‘ālemi sırrında maḥv idüp yirde gökde ‘arşda kürsîde vesâ’ir **(4a)** ‘avâlimde her ne ki var ser-tâ-ser cümlesi sırr ile kaplanup kendi sırrından ğayrı zerre deñlü bir şey qalmayup “*Men ‘arafe nefsehü fe-ḳad ‘arafe Rabbhü*” sırrı zühür idüp sermenzile irişür. On ikinci tavırda mürşid-i kāmilden tekrār nefes alup ism-i “*Allāh*” diyerek sâlik seyr ü sülükında ‘ālem-i cem‘ü’l-cem‘den ‘ālem-i farḳ-ı şāniye redd olunup lafza-i celâle ism-i zât-ı müstecmi’-şifât olduğı gibi bu menzilde olan zâtında sırr-ı Haḳ ile dâ’im ü ḳā’im ve şüret-i ḥalk ile cünbiş-i ḥaḳḳāniye olup ḳadem-i nebî üzre bulunup vücûdı ‘ālemlere raḥmet olup tâc-ı ḥilâfeti başına ve ḥil‘at-ı edebi egnine giyüp ḥalkı Haḳḳ’a da ‘vet itmege Haḳ’dan me’mûr olup ḥilâfet menziline irişür.²⁷ Bundan şoñra ba’zı maḳâmâtı zıkr idelüm. Pes şeş cihete göre beşeriyet ḥasebiyle ehlu’llāḥ için altı maḳâm-ı ‘ālî vardır. Evvelki maḳâm ‘irfān maḳâmıdır. Farḳdan farḳdur. Ehlu’llāhdan olanlar bu maḳâma i’tibār eylerler ve bu maḳâm şeş cihātuñ şolıdır. Dördinci maḳâm üns maḳâmıdır. Farḳ ile cem‘üñ beynidür. Ehlu’llāhdan olanlar bu maḳâma i’tibār iderler ve bu maḳâm şeş cihātuñ öñidür. Bişinci maḳâm ‘acz maḳâmıdır. Farḳdur. Ehlu’llāhdan olanlar bu maḳâma i’tibār iderler ve bu maḳâmıñ ehli şāḥib-i irşād olur ve bu maḳâm şeş cihātuñ ardıdır. Altıncı **(4b)** maḳâm ḥāl maḳâmıdır. Cem‘dür. Ehlu’llāhdan olanlar bu maḳâma i’tibār iderler. Velâkin bu maḳâmda ṭurılmaz eyice? bulunurlar. Bu maḳâm şeş cihātuñ üstüdür. Bu dâ’ire-i kemâlün nişānı âyîne-i ma’nevîde gāḥ ‘ālem-i cem‘de on sekiz biñ ‘ālemi kendi zâtın ṭolmuş ḳuvvet ü ḳudret elinde görürsün gāḥ ‘ālem-i farḳda kendi zâtını cem‘den iz‘af ve cümleye muḥtâc görürsin. Eger dirsen ki cümle bir noḳṭadandır, farḳ ile cem‘ ne dimekdür. Bundan bir mişāl idelüm. Gül yaprağı ve dalı ve dikenini bir kökdendür. Ammā gülünü alurlar yaprağını ve dalını ve dikenini almazlar. Zîrā ḥāşşa güldedir. Eger ‘ārif iseñ bir gül yeter irşād olursın ve eger cāhil iseñ ‘ālemi gül ile ṭoldursalar irşād olamazsın. Pes maḳâm-ı ‘irfān u maḳâm-ı ‘aşḳ ve maḳâm-ı ḥarāb u maḳâm-ı üns ve maḳâm-ı ‘acz ü maḳâm-ı ḥāl nedir ve bunlaruñ ehli nice olur zıkr idelüm. ‘İrfānuñ ehli birḳaç dürlüdür. Pes ḥüsn-i ḥaṭṭı olana ehl-i ma’rifet dirler. ‘İlm-i nücüm bilene ehl-i ma’rifet dirler. ‘İlm-i zāḥir bilene ehl-i ma’rifet dirler. Allāhu Te‘ālā’yı ‘ilm-i yaḳīn ile bilene de ehl-i ma’rifet dirler. Bunda bizüm murādumuz Allāhu Te‘ālā’yı bilendür. Ehl-i ‘irfān olan mā‘adāsına ehl-i irfān dimezüz. Allāhu Te‘ālā’yı bilüp de ehl-i ‘irfān olan zāt ben bildüm ve ben gördüm ve tekmi’l-i ḥaḳīḳat itdüm dir. Bu maḳâm-ı **(5a)** ‘irfānda benlik vardır ve ikilik vardır. Zîrā bilmege bir bir bilecek ve görmeye bir görecek lâzımdır. Bir sen olup bir de Haḳ olmalıdır. Allāh ise birdür ve andan ğayrı yoḳdur ve ḥaḳīḳat

²⁷ Burada derkenarda “Maṭla’ü’l-Maḳâmāt” başlığı mevcuttur.

²⁸ Bu ifadeler 5a başında da tekrar edilmiştir.

tekmīl olmaz. Baħr-i haķīkatuñ kenarı vü nihāyeti evveli ve ka'rı yokdur. Şerī'at ʔarīkatle tekmīl olur ve ʔarīkat ma'rifetle ve ma'rifet haķīkatle tekmīl olur. Ammā haķīkat bir şey ile tekmīl olmaz. Olmak lāzım gelse sülük nihāyet olmak lāzım gelür. Sülük ise nihāyet yokdur. Anuñçün bu maķām-ı 'irfāna ehlu'llāh i'tibār itmeyüp ilişmezler. Gelelüm maķām-ı 'aşķa. Pes 'aşķuñ ehli birķaķ dürlüdür. Bir kimseden bir maħbüb işidür, ķalb aña meyl ider, aña 'āşık dirler ve biri de maħabbetden nāşī rāh-ı maħbūba gider. Aña daħı 'āşık dirler ve biri de maħbūbı görür aña daħı 'āşık dirler ve biri de maħbūba vuşlat bulup hem-dem olur aña daħı 'āşık dirler. Bizim murādumuz bunda vuşlat bulan ehl-i 'aşķdur. Mā'adāsına ehl-i 'aşķ dimezüz. Ma'şūka vuşlat bulan zāt luṭf u ķahrı dostdan bilür ve dostuñ zıkr ü fikr ü maħabbetinden ğayrı bir şey bilmez olur ve kimse anı döğüp söylemekden āh u zār idüp gözinüñ yaşı āb-ı Ceyhün olup aķar olur. **(5b)** Şaĝ ve şoluñ bilmez olur. Şubħ u şāmı fark itmez olur. 'Ārif nām ķaydın çekmez olur. Ħayr u şerri seçmez olur. Kimseden Ħavf u niyāz itmez olur. Cān u başın dost için virmege ʔālib olur ve maķām-ı 'aşķa anuñçün ehlu'llāh i'tibār idüp anda olurlar. Gelelüm maķām-ı Ħarāba. Bu Ħarābuñ ehli daħı birķaķ dürlüdür. Biri ķişiyi faķr-ı ıztırārī gelür ve ehl-i Ħarābdan olur ve biri cezbe-i şeyṭānī gelür ehl-i Ħarābdan olur ve biri de cezbe-i Raħmānī gelür ehl-i Ħarābdan olur ve biri de ķurb-ı Ħaķ zevķi kendüyi alur da faķrı ihtiyār idüp zāhir vīrānlıĝını ķabül idüp ehl-i Ħarābdan olur. Bunda bizüm murādumuz ķurb-ı Ħaķ zevķüñ bulan ehl-i Ħarābdur. Mā'adāsına ehl-i Ħarāb dimezüz. Ķurb-ı Ħaķ zevķiyle ehl-i Ħarābdan olan zılleti bilüp derdi dermān bilür günāh u şavābı seçmez olur. Dām-ı 'aķla girmez olur. Zāhir ķaydın ²⁹ çekmez olur. Kendi varından eşer ķomaz. Bu maķām-ı Ħarāba anuñçün ehlu'llāh i'tibār idüp bu maķāmda olurlar. Gelelüm maķām-ı ünse. Üns ehli daħı birķaķ dürlüdür. Biri rü'yā ile ehl-i ünsten olur, biri de keşf ü kerāmet ile ehl-i ünsten olur. Biri de ķurb-ı Ħaķķ'uñ Ħaberin alup ehl-i ünsten olur. Biri de gice vü gündüz meclis-i Ħaķ'da ķā'im olup ehl-i ünsten olur. Bunda bizüm murādumuz meclis-i Ħaķ'da her ān olan ünstdür. **(6a)** Mā'adāsına ünse dimezüz. Meclis-i Ħaķ'da her ān olup ehl-i ünse olan zāt dā'imā mest ü Ħayrān olur. Küllī māsivāu'llāhdan geķmiş olur. Ħavf u niyāza gelmez. Nāzda olur. 'Āşık iken ma'şūķ olup maħbüb-ı Ħudā olur. Bu maķām-ı ünse anuñçün ehlu'llāh i'tibār idüp bu maķāmda olurlar. Gelelüm maķām-ı 'acze. Maķām-ı 'aczin ehli daħı birķaķ dürlüdür. Biri taħşīl-i dünyā için 'āciz olur ve biri de taħşīl-i 'uķbā için 'āciz olur ve biri de vāķıf-ı esrār olayum diyü 'āciz olur ve biri de nefsinı nefs-i şāfiye ve 'aķlını 'aķl-ı küll ve ķalbini 'arşu'llāh ve rüħını aşlına vāşıl idüp Ħaķ'la haķ ider de, 'āciz olur. Bundan murādumuz nefsinı Ħaķķ'a ķul itmiş ve 'aķlını Ħikmetu'llāh fikrine ķoşmuş ve göñlini Allāh'dan ğayrıdan almış ve rüħını on sekiz biñ 'āleme maħbüb itmiş olan ehl-i 'aczdür. Mā'adāsına ehl-i 'acze dimezüz. Ol on sekiz biñ 'āleme rehber-i haķīķī olup 'aczda olan zāt gündüz şā'im gice ķā'im olur. Zıkrü'llāh ile dā'im olur Allāh'dan Ħavf u niyāz ider, ğayrıdan itmez olur. Ħaķķla Ħüsn-i Ħaķķ ider ve belā vü ķazāya şabr ider. Kimsenüñ 'aybına baķmaz. Bu 'acze anuñçün ehlu'llāh i'tibār idüp bu maķāmda olurlar.

²⁹ Metinde ķaydıñ.

(6b) Gelelüm maķâm-ı hâle. Maķâm-ı hâlûñ dağı ehli bir dürlü olur. Öyle olur ki küll-i beşeriyetden çıkar. Hâķ'la kevneyni muğıt olur ve 'arşdan yukarı ve balıķdan aşığı cümleye muğıt olur ve cümle mađlûķatun evvelinden evvelini ve âhirinden âhirini muğıt olur ya'nî şeş cihât kalmaz. Ol anda "*Ene'l-Hâķ*" dise da'vâsında şadıķdır. Zîrâ diyen kendi degüldür velâkin bir ân zevķidir. Bu rütbede tırılmaz. Tırurum diyen kâzibdür. Bu maķâm-ı hâle anuñçün ehlu'llâh i'tibâr iderler. Bundan soñra fark maķâmını dağı zikr idelüm. Pes on maķâm nefsendür ve on maķâm 'aķlunđur. Evvelki maķâm 'ömrinde bir kere "*Lâ İlâhe İlla'llâh Muhammeden Resûlu'llâh*" dimekdür. İkinci maķâm beş vaķt namâz kılmaķdır. Üçüncü maķâm Ramażân ayında oruç tıتما maķdır. Dördüncü maķâm nişâba mâlik ise zekât virmekdür. Bişinci maķâm mâlı var ise hacca varmaķdır. Altıncı maķâm yalan söylememekdür. Yidinci maķâm ğıybet itmemekdür. Sekizinci maķâm bühtân itmemekdür. Toķuzıncı maķâm kimsenün 'aybuñ görmemekdür. Onıncı maķâm külli nefsenden geçmekdür ya'nî lezzet-i dünyâdan geçüp terk-i dünyâ olmaķdır. Gelelüm on maķâm ki 'aķlındur evvelki maķâm Allâh'ı bir bilmekdür. İkinci maķâm meleklerine inanmaķdır. Üçüncü maķâm kitâblarına inanmaķdır. Dördüncü maķâm peyğamberlere inanmaķdır. Bişinci maķâm ölmege ve yine dirilmege inanmaķdır. Altıncı maķâm hayrı ve şerri kudretu'llâhdan bilmekdür ve yidinci maķâm 'ibâdeti Allâh için itmekdür.

(7a) Sekizinci maķâm dâ'imâ zikru'llâh ile olmaķdır. Toķuzıncı maķâm uyumaķ ve yimek ve içmek lezzetün Allâhu Te'âlâ için terk itmekdür. Onıncı maķâm küll-i 'aķlından geçmekdür ya'nî cehennem havfından ve cennet zevķinden geçüp terk-i 'uķbâ olmaķdır. Gelelüm on maķâm ki göñlindür evvelki maķâm hâşlar şoğbetine hâzır olmaķdır. İkinci maķâm 'aşķla mest olup bilişden yâdi fark itmemekdür. Üçüncü maķâm Allâh mağabbetinden ğayrısını göñlinden külli çıkarmaķdır. Dördüncü maķâm 'âr u nâmûsından geçmekdür. Bişinci maķâm baş u cânından geçüp Hâķ'dan dönmemekdür. Altıncı maķâm zıleti 'izzet bilmekdür. Yidinci maķâm Allâh için râhatı terk itmekdür. Sekizinci maķâm kamu halkdan dür olmaķdır. Toķuzıncı maķâm her an rızâu'llâhda olmaķdır. Onıncı maķâm küllî göñlinden geçmekdür ya'nî cümle varlıđuñ terk idüp 'adem olmaķdır. Gelelüm on maķâma ki rûhındur evvelki maķâm vâşıl-ı Hâķ olmaķdır. İkinci maķâm Hâķ'la haķ olmaķdır. Üçüncü maķâm Allâhu Te'âlâ'dan ilhâm gelmekdür. Bişinci maķâm andan haķ nuţķ itmekdür. Altıncı maķâm Allâh'dan halîfe olmaķdır. Yidinci maķâm ma'sûķ-ı Hâķ olmaķdır. Sekizinci maķâm aña iren Hâķ'dan irmekdür. Toķuzıncı maķâm her kişiyi vâşıl-ı Hâķ itmekdür. Onıncı maķâm küllî cândan geçmekdür ya'nî bî-nişânî ve bî-mekân olup kendüzinden

(7b) ğayrı kalmamaķdır. Ey tâlîb-i Hâķ ve ey râğıb-ı vech-i muţlak sülûkuñ hezâr tarîķ-i Hâķķ'ı vardır. Bu risâle esmâ ile seyr ü sülûk bildürür ve ğâyet âsân tarîķi budur yalnız kurb yolu degüldür. Esmânuñ nûrlarını bildirüp ve her nefsün şıfata ğâlebesinün zuhûrâtını bildürür. Halâşa irenlerün çoğınuñ yolu budur. Hemân Allâhu 'azîmü's-şân tevfiķuñ rızık? eyleyüp cümleye tarîķ-i Hâķķ'ı âsân eyleye âmîn. Bî-hürmeti "*Muħammed şalli 'aleyhü vesellem ve'dâ âlihi ve şağbihi ecma'in ve'l-hamdüli'llâhi rabbi'l-âlemîn.*"

KAYNAKÇA

- Alptekin Sarioğlu, Leylâ, *Cemâl-i Halvetî'nin Tasavvufî Mesnevîleri (Metin-İnceleme)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 5. baskı, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul 2009.
- Cunbur, Müjgân, “Çelebi Halife Cemâl-i Halvetî Hayatı ve Eserleri”, *Aksaray ve Cemalettin Aksarayî Sempozyumu*, haz. Ruhi Özkanlı, Aksaray Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 79-89.
- Çakmak, Muharrem, *Cemâl Halvetî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Düşüncesi ve Cemâliyye Kolu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1999.
- _____, “Niyâzî-i Mısıfî'nin “Etvâr-ı Seb'a” Adlı Risâlesi'nde Seyr ü Sülûk'un Evrelerinde Görülen Rüyâ/Vâkıât,” *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/5, (Winter 2016), s. 137-158.
- Işıtan, İbrahim, “Halvetiyye Geleneğine ve Bir Halvetiyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâli Efendi'ye Göre Sülûkün Yedi Evresi (Atvâr-ı Seb'a)”, *Hikmet Yurdu*, C 4, S 7, (2011) s. 89-113.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, haz. Prof. Dr. Hayrettin Karaman vd., 11. baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2015.
- Muslu, Ramazan, “Halvetiyye'de “Atvâr-ı Seb'a” Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâli'nin Atvâr-ı Seb'a Risâlesi”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S 18, Ankara (2007), s. 43-63.
- Öztürk, Ali, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, (Yayımlanmamış Doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.
- Pîr Muhammed Erzincânî, *Makâmâtü'l-Ârifîn ve Ma'ârifü's-Sâlikîn*, haz. Necdet Okumuş, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1992.
- Şükürov, Zaur, *XV. Asır Mutasavvıf Şairlerinden Bahaüddin Erzincanî ve Makâmâtü'l-Ârifîn ve Ma'ârifü's-Sâlikîn Adlı Eseri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2004.
- Tayşi, Mehmed Serhan, “Çelebi Halife”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 103, (Ağustos 1996), s. 131-164.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yay., İstanbul 2001.
- Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yay., İstanbul 2013.